

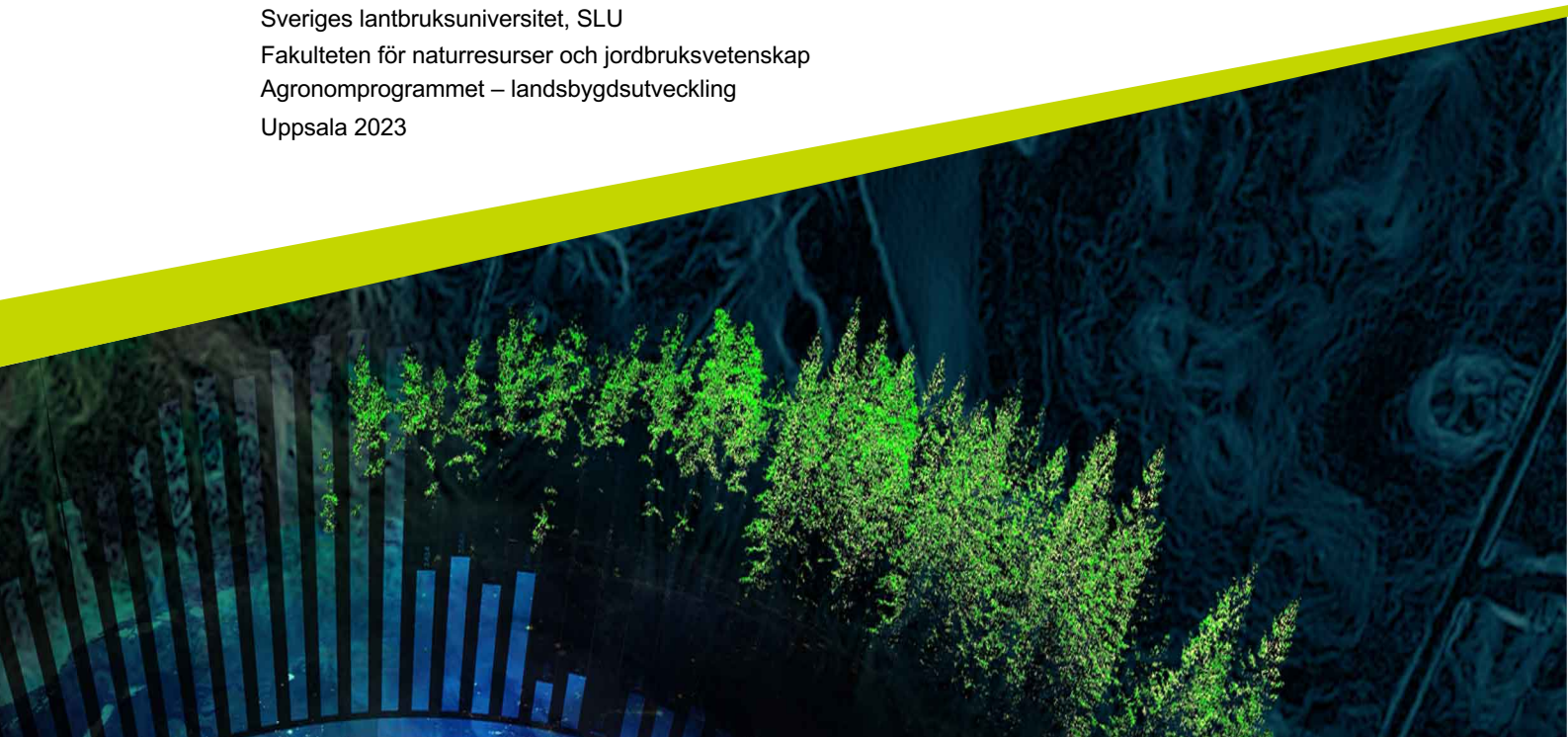

”Ja men jag tror att framtiden är fäbodbruk, fortfarande”

- En kvalitativ intervjustudie om fäbodbrukets
framtid

Tova Adrelius

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Uppsala 2023

”Ja men jag tror att framtiden är fäbodbruk, fortfarande”. En kvalitativ intervjustudie om fäbodbrukets framtid

"Yes, I think that traditional summer farming is the future, still" . A qualitative interview study of the future of traditional summer farming

Tova Adrelius

Handledare: Hannes Norr, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land
Examinator: Malin Beckman, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp
Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E
Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling
Kurskod: EX0888
Program/utbildning: Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2023
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Fäbodbruk, fäbodvall, kulturlandskap, drivkrafter

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landsbygdsutveckling

Sammanfattning

Uppsatsens syfte är att undersöka dagens fåbodbruk, hur det upprätthålls och förs vidare till kommande generationer. Den undersöker även olika typer av mervärden som tillsätts fåbodbruket som praktik och själsligt rum, samt drivkrafter för att fortsätta bedriva fåbodbruk. Idag finns det 250–300 aktiva fåboddar i Sverige (Tunón & Bele 2019). Underlaget för uppsatsen bygger på en kvalitativ intervjustudie med tre fåbodbrukare. Uppsatsen har avgränsats geografiskt till landskapet Dalarna och informanterna är yngre fåbodbrukare. Samtliga fåbodbrukare har djur på fåboden, en av fåbodbrukarna har fåboden öppen för turister, medan de andra två inte har det, men välkomnade de som ändå hittat dit. Empirin har analyserats med hjälp av Max Webers handlingstypologi för att kunna urskilja olika typer av handlingar och drivkrafter. Fåbodbrukarna vittnar alla om ett stort historiskt intresse och en vilja att bevara fåbodbruket som lantbruksform. De lyfter även upp hur fåboden fungerar som en plats för vila och välmående samt plats för att få kontakt med naturen, årstiderna och andra naturliga samband. Fåbodbruket kan alltså vara en plats för att få kontakt med och vara en del av det naturliga kretsloppet. De tror alla att fåbodbruket har en ljus framtid, där det finns ekonomiskt stöd att söka i form av miljöersättningar. Kunskapen om fåboddrift finns bevarad hos de intervjuade fåbodbrukarna, och de tycker sig se ett ökat intresse för den lilla gården och ökad självhushållning.

Nyckelord: Fåbodbruk, fåbodvall, kulturlandskap, drivkrafter

Abstract

The aim of this thesis is to investigate today's traditional summer farms how it is maintained and passed on to future generations. It also examines different types of added values that are added to the traditional summer farms as a practice and spiritual space, as well as driving forces for continuing to conduct traditional summer farming. Today, there are 250-300 active traditional summer farms in Sweden (Tunón & Bele 2019). The empiric for the paper is based on a qualitative interview study with three traditional summer farmers. The paper has been geographically limited to the landscape of Dalarna and the informants are younger farmers. All traditional summer farmers have animals on the farm, one of the farmers have the farm open for tourists while the other two did not, but welcomed those who still found their way there. The empirical data has been analyzed using Max Weber's action theory to distinguish different types of actions and driving forces. The traditional summer farmers all testify to a great historical interest and a desire to preserve traditional summer farming as a form of agriculture. They also highlight how the shieling functions as a place for rest and well-being and a place to connect with nature, the seasons, and other natural connections. Traditional summer farming can thus be a place to connect with and be part of the natural cycle. They all believe that traditional summer farming has a bright future, where there is financial support to apply for in the form of environmental compensation. The knowledge of summer farming is preserved among the interviewed summer farmers, and they all see an increased interest in the small farm and increased self-sufficiency.

Keywords: Traditional summer farming, shieling, culture landscape, driving forces.

Innehållsförteckning

Ordlista	6
Förord	8
Inledning	10
1.1 Syfte och frågeställningar	10
1.1.1 Avgränsningar.....	11
1.2 Bakgrund och tidigare forskning	11
1.2.1 Fäbodbruk ur ett historiskt perspektiv.....	11
1.2.2 Fäbodstraditioner.....	12
1.2.3 Fäbodbruk idag.....	13
1.2.4 Fäbodbruk i Dalarna	14
1.2.5 De intervjuade fäbodarna	14
Teori och metod	16
2.1 Metod	16
2.1.1 Etik och anonymisering.....	17
2.1.2 Narrativanalys.....	17
2.1.3 Tematisk kodning.....	18
2.2 Teori.....	19
Resultat och diskussion	21
3.1 Drivkrafter hos fäbodbrukarna	21
3.1.1 Fäboden – det kulturella arvet	21
3.1.2 Naturen och den moderna människan.....	23
3.1.3 Biologiska mervärden	25
3.2 Reproduktion av kunskap	26
3.2.1 Kunskapsöverföring och vikten av samverkan	26
3.3 Fäbodbrukets framtid	28
3.3.1 Utmaningar	28
3.3.2 Möjligheter	30
Slutsats	32
Referenser	34
Tack 36	

Appendix 1 37

Ordlista

Buffra/buföra	När djuren tas från hemgården till fäboden under våren. Har historiskt skett till fots men kan idag också göras med djurtransport.
Fjus	En ladugård. Kan också kallas fjös, jämte fjus eller fjäs.
Fäbodbruk	En typ av säsonsbruk där djuren hålls på fritt utmarksbete under sommaren. Detta för att kunna nyttja resurser mer effektivt, där djuren betar på mark i områden längre ifrån hemgården. Marken kring hemgården kan då nyttjas för att odla foder inför vintern och humankonsumtion.
Fäbodbrukare	En djurhållare som har sina djur på utmarksbete under sommaren.
Fäbodvall	En öppnare vall där flera fäboddar finns, den har historiskt använts som ängs- eller slättermark.
Fäbodkulla	En kvinna som arbetar och bor på en fäbod i Dalarna. Kan i andra län kallas för sätesjänta eller fäbodjänta. Traditionellt var det kvinnor som bodde på fäboden under sommaren och tog hand om djuren.
Hemgården	Den gården där fäbodbrukaren bor under resterande delen av året med sina djur.
Lantraser	En typ av husdjursras som funnits på det geografiska området länge nog att de har anpassat sig för klimatet. Exempel på lantraser är Linderödsvin, Fjällko eller Fjällnära ko.

Fritt bete	När djur får gå var de vill under dagen. Detta är inte unikt för fåbodbruk utan nyttjas även inom till exempel renskötseln.
Slåtteräng	En äng där hö odlades som sedan togs med till hemgården som vinterfoder.
Mese	Kallas också messmör. Mese görs av vassle som är en restprodukt från smörtillverkningen. Vasslan hettas upp under omrörning och får en söt smak och brunaktig färg.
Kärna smör	Kärna smör är den process som används för att framställa smör. Grädde vispas tills det hårdnar och till slut blir smör.
Ystning	Processen där delar av mjölken, proteinet, koagulerar och blir till ost.
Vallkulla	Den kvinna som var med djuren på fribetet under dagen, detta för att se till att de inte betade samma område för hårt, men också för att skydda dem mot rovdjur. Idag är det vanligt att djuren går fritt utan sällskap av en vallkulla.

Förord

KULLANS KVÄLL

*Inte förrän ikväll
kom våren till hennes hjärta
Det var inte solen –
nej, för det hade snöat
Det var inte värmen –
nej, för denna dag hade varit kall*

*Det var Hon som kom
bärande på ett budskap
på sina vingars flykt
Det var Morkullan,
Moderkullan, Jordkullan
som med sitt knorrande läte
sa mer än var fågelsång*

*En alldeles särskild doft
har en Morkullekväll
av mylla och av jord
av vatten och av gräs
Den saknades dock ikväll
när snöflingor for
som puder genom luften*

*Ändå var det morkullans kväll
hennes alldeles egen
och det visste hon nog*

*Men hon delade med sig
till dem hon kände förstod
Hon viskade till Fäbodkullan
att snart är det dags
att ge sig av på vandring*

att gå med djuren till skogs

*Det visste nog Vallkullan
kände längtan i sitt hjärta
men inte förrän ikväll
nådde budskapet fram*

*Då kunde hon berätta
för Rödkullan sin
om den stundande våren
om den väntande grönska
om att snart skulle de bege sig
till betet i fäbodmarker
till frihetens ängar*

Av Victoria Törnqvist

Inledning

Spåren av fåbodbruk kan upptäckas när du vandrar genom landskapet. Det kan vara rester från en tidigare husgrund, ett stenröse på en gammal slåttervall, olika typer av blommor och örter eller en fåbodvall som nu är ombyggd till sommarbostäder. Det kan vara ett träd vars krona är uppseendeväckande, där den under lång tid påverkats av bete från fritt betande djur.

Men spåren av fåbodbruk kan också vara tydligare än så. Det kan vara kor som går på utmarksbete, ost gjord på mjölk från kor som gått på fritt bete eller så kan det vara ett kafé intill en ännu aktiv fåbod. Oavsett hur spåren av fåbodbruk tar sig uttryck så finns det runt om i landskapet.

Det biologiska kulturarvet som uppstått och uppstår i spåren av fåbodbruk påverkar hur landskapet ser ut och formas (Riksantikvarieämbetet u.å.). Det är hur naturens utseende förändras och påverkas positivt av människors brukande av den (ibid). En del arter gynnas eller till och med är beroende av att marken hävdas för att de ska kunna frodas.

Den 23 mars 2023 nominerade den svenska regeringen tillsammans med Norge fåbodbruk till UNESCO:s lista för immateriella kulturarv (Regeringskansliet 2023). Fåbodbruket som immateriellt kulturarv kan förändra förutsättningarna för dem som idag bedriver fåbodbruk och öka intresset för dem som just fått upp ögonen för den traditionella lantbruksformen. Uppsatsen kommer därför undersöka drivkrafter för att bedriva fåbodbruk, hur kunskapsöverföring sker och hur dagens fåbodbrukare ser på framtidens fåbodbruk med hjälp av Max Webers handlingstypologi. Genom samtal med fåbodbrukare har jag fått en grund till hur de tänker kring fåbodbruk och fåbodbrukets framtid.

1.1 Syfte och frågeställningar

Fåbodbruk är en historisk lantbruksform som idag främst figurerar i mellersta Sverige. Fåboden fungerar som sommarbostad där djuren släpps på fritt bete. Fåboden är också en plats för bevarandet av traditionella seder och

hantverkstraditioner, så som ystning av ost, kärna smör och timring. Med bakgrund i vikten av att bevara traditionell kunskap med fäbodbruket som exempel.

Denna uppsats undersöker dagens fäbodbruk i syfte att förstå hur det kulturella arvet upprätthålls och vilka värden fäbodbrukare tillsätter fäbodbruk. Detta för att skapa en djupare förståelse för fäbodbrukets fortlevnad samt för att förstå dess förhållande till kunskapsöverföring. För att besvara mitt syfte kommer jag ta hjälp av följande frågeställningar:

- Vilka drivkrafter motiverar fäbodbrukarna att arbeta med fäbodbruk?
- På vilket sätt reproduceras kunskap om fäbodbruk?
- Hur ser fäbodbrukare på fäbodbrukets framtid och förnyring?

1.1.1 Avgränsningar

På grund av uppsatsens omfattning har begränsningar för undersökningen behövt göras. Jag har valt att avgränsa undersökningen geografiskt till Dalarnas län, trots att fäbodbruk finns på flera andra platser i mellersta Sverige. Uppsatsen kommer bara beröra fäbodbruk, inte slåtterängar eller annan typ av utmarksbete, den kommer heller inte beröra andra typer av historiska lantbruksformer. Uppsatsens empiri bygger på tre intervjuer och det är därmed informanternas upplevelser och beskrivningar som ligger till grund för resultatet, även om det kan finnas andra aspekter som skulle kunna tas hänsyn till.

1.2 Bakgrund och tidigare forskning

I detta avsnitt kommer jag gå igenom historia om fäbodbruk, vad fäbodbruk är och en kortare beskrivning av hur det svenska fäbodbruket ser ut idag samt fäbodarna jag besökt.

1.2.1 Fäbodbruk ur ett historiskt perspektiv

Fäbodbruk är en traditionell lantbruksmetod som använts som komplement under sommarmånaderna, för att kunna nyttja bete på utmarker eller längre från hemgården (Tunón & Bele 2019; Eriksson 2013). Att nyttja bete som ligger längre ifrån hemgården säsongvis eller annan typ av förflyttning av boskap återfinns inte bara i Sverige utan är en traditionell bruksmetod världen över. Det fäbodbruk som återfinns i Sverige historiskt beskriver Tunón och Bele (2019) som det så kallade ”fäbodbältet”, från norra Uppland och Bohuslän till mellersta Norrland. Fäbodbruk

bedrivs i både skogs- och fjällbygd, där vallar eller områden kan nyttjas för slåtter eller bete.

Traditionellt var det kvinnor som var och arbetade på fåboden. Det kunde vara både kvinnor som annars arbetade på hemgården eller unga kvinnor från bygden (Eriksson 2013). Detta så att männen kunde arbeta på hemgården, odla mat och foder inför vintern samtidigt som kvinnorna tog hand om driften av djuren på fåboden. Det var också vanligt att flera fåbodan nyttjades under sommaren, i ett fåbodsystem. Detta för att kunna nyttja resurserna så effektivt som möjligt (ibid).

Fåbodbrukets storhetstid var under slutet av 1800-talet (Tunón & Bele 2019). Tunón och Bele (2019) berättar att under denna tid fanns det 10 000 till 20 000 fåbodvallar i Sverige. Hur många aktiva fåbodan det fanns på varje vall är dock svårt att säga. Ofta var det flera aktiva fåbodan som samsades på samma fåbodvall, vilket gjorde att det var viktigt att kunna samarbeta kring vart djuren vallades. Detta för att inte riskera att marken blev för nedbetad eller att djuren åt av slåttarna som behövdes till vinterfoder på hemgården (Tunón & Bele 2019). Detta samordnades vid en fåbodstämma, där de diskuterade hur man skulle valla sina djur och vilka olika leder som användes vid olika dagar för att betetrycket inte skulle bli för hårt (ibid).

Allt eftersom rationaliseringsreformer skett inom samhällets olika delar blev fåbodbruket alltmer utfasat. Mindre självhushållande gårdar byttes ut mot större gårdar med fler djur och effektivare matproduktion (Tunón & Bele 2019). I takt med rationalisering av lantbruket sjönk antalet fåbodan och 1980 fanns det runt 125 aktiva fåbodan i Sverige (ibid). Rationaliseringen av jordbruket var en process som under perioden mellan mitten av 1800-talet fram till 1940-talet, där personer gick från att arbeta inom den agrara sektorn till att istället arbeta inom industrin (Morell 2001). Vidare beskriver Tunón och Bele (2019) hur Sveriges inträde i EU 1995 stimulerade fåbodbruk, då det fanns möjlighet att söka miljöersättningar för fåbodbruk. Idag uppskattas det finnas ungefär 250 aktiva fåbodan i Sverige (ibid).

1.2.2 Fåbodstraditioner

Det finns många seder och traditioner kopplade till det svenska fåbodbruket. Det kan till exempel vara att använda sig av lockrop för att kalla in djuren på kvällarna, kallat kulning. Även olika typer av hantverk så som att sticka, timra stugor eller hägna in området kring boningsstugan med gårdsgårdar. Förädling av mejeriprodukter är också en stor del av traditioner som kan kopplas till fåbodbruket.

Historiskt var fäbodbruk en viktig del av lantbruket under sommarhalvåret (Tunón & Bele, 2019). Kvinnor, som bland annat kallats fäbodjanta, fäbodkulla eller sätesjanta, flyttade under sommaren ut på fäbodvallen där djuren gick fritt på bete. Det var i huvudsak en vallkulla som var ansvarig för betesdjuren under dagen. Hon gick med djuren utifrån ett system så att olika delar av marken nyttjades (Tunón & Bele 2019). Hon gick med djuren fram till mitt på dagen för att sedan vila, både vallkullan och djuren. Därefter gick de tillbaka mot fäbodvallen igen. Vallkullan hade inte bara ett ansvar för att djuren inte skulle belasta områden för hårt utan också för att skydda dem mot rovdjur (Tunón & Bele 2019). För att skrämma bort rovdjur kunde vallkullan sjunga, prata eller göra ljud genom att blåsa i ett kohorn eller en näverlur (ibid).

Att bedriva fäbodbruk var ett sätt att mer resurseffektivt nyttja resurser som låg långt ifrån hemgården (Tunón & Bele 2019). Mjölkkande djur som kor och getter gav mjölk. Mjölken kunde inte lagras eller fraktas tillbaka till hemgården, i stället blev det en viktig del av fäbodbruket att kunna ta vara på produkter som mjölk så att råvarorna kunde lagras under längre tid. Mjölken blev till smör, ost och mese som sedan kunde förvaras och fraktas tillbaka till hemgården när hösten kom (ibid).

1.2.3 Fäbodbruk idag

Idag finns det omkring 250–300 aktiva fäbodar i Sverige och de flesta aktiva fäbodar återfinns i området Gävleborgs-, Dalarnas-, Värmlands-, Jämtlands-, Västernorrlands och Västerbottens län (SLU 2021; Tunón & Bele 2019). Hur många aktiva fäbodar det finns är dock svårt att uppskatta, detta då det inte finns en tydlig definition av vad fäbodbruk avses vara. Alla fäbodbrukare väljer dessutom inte att söka bidrag för fäbodbruket, vilket gör det svårt att följa upp. 2016 var det knappt hälften av Sveriges fäbodbrukare som valde att söka miljöersättning för sin fäbod (Tunón & Bele 2019). Fäbodbruket i allmänhet och utmarksbete i synnerhet anses viktigt att bevara då det bidrar till höga natur- och kulturvärlden (ibid). Det kan både handla om fäbodbrukets förmåga att föra vidare hantverks- och djurskötsels traditioner, men också att det bidrar till hög biodiversitet (Jordbruksverket u.å.).

Fäbodvallar idag kan se ut på lite olika sätt. En del fäbodar öppnar upp för turister där de får möjlighet att sälja sina produkter, medan andra enbart har det för själva brukets skull. Resonemangen för att öppna upp sin fäbod eller inte kan se olika ut. En typ av distansering kan upplevas mellan de som väljer att öppna upp sin fäbod eller ej. Eriksson (2013) beskriver hur bilden av vad fäbodbruk är kan upplevas som ”tudelad”, sett ur ett utifrån- och inifrånperspektiv. En del menar att fäbodbruk är att bedriva någon form av mjölkhantering. Andra anser att det viktigaste är att fäboden behålls aktiv med betande djur som i sin tur kan bidra till viktiga natur-och

kulturvärlden (ibid). En del menar att det är viktigt att öppna upp fäboden för turister som en del av att sprida den traditionella kunskapen vidare, medan andra menar att det inte är ett museum och att det stör de dagliga sysslorna (ibid).

Produkter som genereras från fäbodbruket kan vara mejeriprodukter så som smör, ost och mese - men det kan också vara kött. När djuren betar fritt på fäboden blir det en annan smak på köttet då enzymsammansättningen blir annorlunda gentemot om de äter foder eller går på gödslad mark (Tunón & Bele 2019).

Det finns miljöersättningar som fäbodbrukare kan söka genom Länsstyrelsen. Ersättningarna går att söka genom fäboden, där det krävs minst 6 hektar fäbodbeta i anslutning till fäboden (Jordbruksverket u.å.). För att kunna få ersättningen behöver det också finnas minst 1,2 djurenheter av får, get eller nötkreatur (ibid). Nötkreatur äldre än 2 år räknas som 1,0 djurenhet, nötkreatur under 2 år räknas som 0,6 djurenhet och får och getter räknas som 0,2 djurenhet. Det går även bra att ha hästar på utmarksbeta förutsatt att du har något av de andra djuren, de räknas då som 1,0 djurenhet (ibid). Pengarna kommer från den svenska delen av den gemensamma jordbrukspolitiken, det vill säga från EU:s Common Agricultural Policy, CAP, mellan åren 2023–2027 (ibid). För att kunna få miljöstödet krävs det att man kan uppfylla olika mål, så som antal areal och djurenheter, men också att det finns en fäbod på platsen och att den använts för fäbodbruk historiskt, också att den inte används som permanentbostad och att den ligger tillräckligt långt ifrån hemgården (Jordbruksverket u.å.). Stödets söks för en femårsperiod och fäbodbrukaren måste då följa de regleringar som finns i enlighet med avtalet i de fem åren som perioden sträcker sig över (ibid).

1.2.4 Fäbodbruk i Dalarna

I Dalarna finns rester från ett frodande fäbodlandskap, men även många aktiva fäboddar. Fäbodarna kan finnas kvar som sommarbostäder eller som aktiva fäboddar med betande djur, vilket är vad denna uppsats berör. Områden där det tidigare har bedrivits fäbodbruk är områden som präglas av ett karakteristiskt natur- och kulturlandskap där människor och djur under århundraden påverkat och format landskapet (Länsstyrelsen Dalarna 2022). Att fortsätta praktisera fäbodbruk och dess traditioner är en viktig del i bevarandet och reproduktionen av den traditionella kunskapen (ibid).

1.2.5 De intervjuade fäbodbrukarna

Nedan följer en kort redogörelse för de fäbodbrukare jag intervjuat för att få en tydligare bakgrund till de berättelser och upplevelser de beskriver samt bakgrund till fäboden. Alla fäbodbrukare har blivit anonymiserade och fäbodarnas namn är därmed fingerade.

Blåklockans fäbod

Blåklockans fäbod är en fäbod med lång historia från mellersta delarna av Dalarna. Den ligger på en vall med andra fäbodlar, men är idag den enda aktiva fäboden på vällen. De har fjällkor, höns och några grisar på fäboden där korna går fritt på skogen. De producerar både smör, ost och mese av mjölken från korna. Fäboden har varit aktiv oavbrutet i nästan 400 år, varav familjen har drivit fäboden i 12 år. Informanten driver fäboden tillsammans andra familjemedlemmar och planerar att ta över fäboden i sinom tid. De tar under sommaren emot turister, men det är informanten inte så delaktig i. Informanten beskriver att hens intresse är i djurhållning och bevarandet av fäbodbruket. Informanten har tidigare gått på lantbruksskola och jobbar som lantbrukare.

Dalsippans fäbod

Dalsippans fäbod ligger i mellersta Dalarna och är en av tre aktiva fäbodlar på vällen. Hen har ett par fjällkor på skogsbete och får som går i hägn närmare fäboden. De tar tillvara på ullen men har hittills inte fått så stor avkastning på mjölken. Fäboden drivs själv av informanten sedan sju åren tillbaka. Hen jobbar till vardags som lärare och har under resterande delen av året djuren på hemgården. Hen har inte fäboden öppet för turister, hen har tidigare haft kaféverksamhet men beskriver att det blir mycket arbete, och speciellt när det drivs av en person.

Liljeåsens fäbod

Liljeåsens fäbod ligger i de nordliga delarna av Dalarna och är den enda aktiva fäboden på vällen, även om de andra fäbodarna används som semesterboenden. De har katter, höns och får på fäboden. Fäboden drivs sedan fyra år tillbaka av ett par som inte har fäboden öppen för turister. De tar tillvara på ullen och ska från och med i år testa att ha fåren på fritt bete. Till vardags har de andra arbeten, men försöker att spendera så mycket tid på fäboden som möjligt året om.

Teori och metod

För att samla empiri till min undersökning har jag valt att genomföra en kvalitativ intervjustudie. Informanterna är uteslutande fäbodbrukare i Dalarna som har fått beskriva varför de bedriver fäbodbruk, varför det är viktigt och hur de ser på fäbodbrukets framtid. I detta avsnitt redogör jag också för urvals grupp samt vilken teori jag använder mig av för att analysera empirin. Jag redogör också för teman som kommer hjälpa mig tematisera empirin för att hjälpa mig besvara mina frågeställningar.

2.1 Metod

Undersökningen är en kvalitativ undersökning i enlighet med Brymans (2002) beskrivning av en kvalitativ intervjustudie. En kvalitativ intervjustudie är en metod som ämnar att undersöka och lyfta fram informantens uppfattningar samt ger möjlighet att ha en följsam intervju (Bryman 2002). Studien är utformad som en semi-strukturerad intervju, med generella teman som jag vill beröra under intervjun, samtidigt som det ger mig och informanten utrymme att fundera fritt över frågorna samt ställa följdfrågor som anses lämpliga (se Appendix 1). Anledningen till att jag använder mig av en semi-strukturerad intervjustudie är att det ger mig möjlighet att beröra de olika teman jag anser vara relevanta för att besvara min frågeställning samtidigt som det ger informanten möjlighet att resonera och associera fritt kring frågorna (Bryman 2022:301). Att ge informanten möjlighet att resonera och tänka fritt kring frågorna är essentiellt för att kunna besvara frågor så som bakomliggande drivkrafter och mervärde, som kanske kan vara svårt att identifiera för individen i fråga men som kan framkomma under analysfasen.

Genom att använda en semi-strukturerad kvalitativ intervjustudie kan jag fånga upp fäbodbrukarens uppfattningar och tankar kring fäbodbruk idag, varför det är viktigt att bedriva fäbodbruk och på vilket sätt hen vill arbeta för att bevara fäbodbruket. Jag vill närmare undersöka hur fäbodbrukare ser på fäbodars förnyring och hur de tror att fäbodbrukets framtid kommer se ut. Jag kommer därför intervjua yngre fäbodbrukare som både har och inte har en koppling till fäboden sedan innan.

De personer som jag har valt att intervjua har alla en aktiv fäbod och kan i sammanhanget ses som unga, då de är mellan 25–42 år gamla. Generellt är fäbodbrukare i pensionsålder och har fäbodbruk som ett intresse eller livsstil. Anledningen till att jag valt att rikta in mig på en yngre åldersgrupp är för att kunna urskilja drivkrafter, värden de tillsätter fäbodbruk och framtidsvisioner. Det ger mig också möjlighet att uppfatta hur de resonerar kring fäbodbruk och varför de valt att ta över eller starta upp fäboden, samt hur de tänker kring att driva den vidare. Informanterna har hittats genom att gå igenom vilka aktiva fäbodare det finns i Dalarna, där jag kunnat se vilka som driver dem samt genom att läsa intervjuer och böcker om fäbodbruk.

2.1.1 Etik och anonymisering

I undersökningar är det viktigt att under hela processens gång ta hänsyn till och vara medveten om olika etiska aspekter (Creswell & Creswell 2018; Vetenskapsrådet 2017). För att inte lämna ut känsliga uppgifter om mina informanter och för att de ska känna sig trygga har jag under undersökningens gång varit medveten om och tagit hänsyn till etiska forskningsaspekter. Alla intervjuer har spelats in med tillåtelse från informanterna och sedan transkriberats.

Alla fäbodare och fäbodbrukare kommer att vara anonymiserade genom fiktiva namn. Detta för att undvika exponering av personlig information men också för att belysa konceptet snarare än individuella upplevelser. Fäbodbrukarna har många viktiga och intressanta tankar samt erfarenheter som ligger till grund för denna uppsats men har ändå blivit anonymiserade för att belysa konceptet.

Fäbodarna kommer benämnas som Liljeåsens fäbod, Dalsippans fäbod och Blåklockans fäbod. För närmare beskrivning av fäbodarna se avsnitt 1.2.5.

2.1.2 Narrativanalys

Med hjälp av en narrativanalys kan jag identifiera hur informanterna beskriver sin relation till fäbodbruk och fäboden i fråga. Det är ett sätt att analysera en berättelse, där syftet är att få en bild av informantens bild av verkligheten och sin omvärld (Bergström & Boreaus 2012). Det kan också beskrivas som ett sätt att se på och analysera en individ och dennes handlingar utifrån sammanhanget, och därmed kunna förstå individens världsbild som den handlar utifrån (ibid). Bergström och Boreaus (2012) beskriver att den individuella handlingen eller världsbilden inte kan fränkopplas från det kollektiva och det sammanhang individen finns i. Individen kommer därmed att påverkas av sin omvärld och handla i enlighet med sin omvärld, eller i reaktion mot sin upplevelse av omvärlden. Oavsett påverkas handlandet och uppfattningen av individens sammanhang (ibid).

Narrativanalys är ett sätt att samhällsvetenskapligt se på och analysera människors berättelser om olika typer av fenomen eller händelser (Bergström & Boreaus 2012). Det ger möjlighet att förstå informantens upplevelse och handlingar i olika situationer, det vill säga själva meningen, men också hur de förstår omvärlden (ibid). Genom att använda en narrativanalys går det att undersöka och tolka meningen i informantens beskrivningar kring fåbodbruk.

2.1.3 Tematisk kodning

För att analysera och kategorisera empirin använder jag mig av ett analytiskt ramverk för att synliggöra strukturer och sociala flöden så som kunskapsöverföring, men också undersöka närmare vad fåbodbrukare tillsätter fåbodbruket för mervärden samt vad de tänker om fåbodbrukets framtid.

Materialet kommer att koda utifrån teman så som ekologiska drivkrafter, emotionella eller själsliga världen och historiska värden. Creswell (2018) beskriver hur tematisk kodning av det empiriska materialet kan vara till hjälp för att urskilja olika typer av fenomen. De teman som jag använder mig av för att bearbeta min empiri har tagits fram i enlighet med Tesch's åtta steg i kodningsprocessen samt det Creswell beskriver vara att använda sig av en kombination av förbestämda koder och koder som framkommer under bearbetning av empirin (Creswell & Creswell 2018).

De urskilda temana som används för att bearbeta materialet är:

Ekologiska drivkrafter

Ekologiska drivkrafter innefattar ett resonemang där miljön eller ekologi används som en motivering för att göra någonting. Men också värden som finns i att följa årstider, förändringar och samband i den omgivande miljön.

Emotionella och själsliga drivkrafter

Emotionella och själsliga drivkrafter är hur fåbodbrukarna beskriver en själslig tillfredställelse. Det innefattar också psykiskt mående och resonemang kring hur det påverkas av ens sysselsättning generellt och fåbodbruk i synnerhet.

Historiska drivkrafter

Historiska drivkrafter innebär en vilja att bevara fåbodbruket i sig, på platsen och andra traditioner som hör till.

2.2 Teori

Max Webers handlingstypologi är ett ramverk som bygger på fyra olika typer av handlande (Engdahl & Larsson 2006; Inglis & Thorpe 2019). Webers handlingstypologi beskriver olika typer av handlande och jag använder den för att identifiera vad som motiverar fäbodbrukarna att fortsätta driften på fäboden (Engdahl & Larsson 2006; Inglis & Thorpe 2019).

Den första typen av handlande är traditionella handlingar vilket i grunden bygger på ett aktivt val även om det i situationen sker mer på automatik. Det kan förklaras som en vana eller ett ingrott handlande (Engdahl & Larsson 2006; Inglis & Thorpe 2019). Det vill säga att personen handlar automatiskt i en situation, då agerandet är så pass ingrott i personens beteende. Det är en typ av kroppsligt styrt handlande då det är en typ av kroppsligt inlärt sätt att handla i en viss typ av situation (ibid).

Den andra typen av handlande är affektuella handlingar, vilka också är kroppsligt styrda, men är snarare drivna av till exempel hämnd, njutning eller hängivenhet (Engdahl & Larsson 2006; Inglis & Thorpe 2019). Att affektuella handlingar är kroppsligt styrda innebär att det också är en typ av inlärd handling i en viss situation, men att de snarare är en reaktion på situationen där handlandet sker i en typ av affekt snarare än vana som det traditionella handlandet (Engdahl & Larsson 2006; Inglis & Thorpe 2019).

Den tredje typen av handlande är värderationella handlingar vilka styrs av vad individen anser moraliskt eller ideologiskt riktigt (Engdahl & Larsson 2006; Inglis & Thorpe 2019). Det är ett handlande mot det som individen anser vara eftersträvansvärt. Handlandet är därför ett mer "aktivt handlande" där personen reflekterar över vilken handling som är den rätta (ibid). Denna typ av handlande bygger på en typ av plikt och trogenhet gentemot det personen anser vara "rätt".

Den fjärde och sista typen av handlande är målrationellt handlande är handlande som styrs av utfallet. Det innebär att individen aktivt överväger utfallet av olika ageranden och handlar efter de som uppfyller målet (Engdahl & Larsson 2006; Inglis & Thorpe 2019). Det målrationella handlandet är som en typ av motsats mot det värderationella handlandet, där utfallet är det som styr handlandet snarare än det som personen anser vara rätt (ibid).

De fyra olika handlingstyperna skulle kunna beskrivas som "en trappa av rationalitet", där handlingen och dess konsekvenser blir mer "aktiva" (Engdahl & Larsson 2006; Inglis & Thorpe 2019). Webers handlingstypologi är ett sätt att kategorisera individers handlande och skulle kunna användas för att identifiera fäbodbrukares drivkrafter, även om det kan motiveras med flera av de ovanstående handlingstypologierna. Teorin kommer användas för att tematiskt kunna identifiera

och gruppera fäbodbrukarna utifrån deras drivkrafter. Den kommer också fungera som ett ramverk där de olika typerna av handlande samt bakomliggande drivkrafter identifieras. Det vill säga varför de handlar som de gör och genom det identifiera värden de tillsätter fäbodar och fäbodbruk genom handlandet.

Resultat och diskussion

Detta avsnitt utgör uppsatsens diskussion och presenterar den empiriska data bestående av informationen från samtal med fäbodbrukarna. Det empiriska materialet analyseras med hjälp av Max Webers (1983) handlingstypologi bestående av traditionellt handlande, affektuellt handlande, värderationellt handlande samt målrationellt handlande (Engdahl & Larsson 2006; Inglis & Thorpe 2019) för att kunna besvara uppsatsens frågeställningar vilka är:

- Vilka drivkrafter motiverar fäbodbrukarna att arbeta med fäbodbruk?
- På vilket sätt reproduceras kunskap om fäbodbruk?
- Hur ser fäbodbrukare på fäbodbrukets framtid och förnyring?

3.1 Drivkrafter hos fäbodbrukarna

Fäbodbrukarna lyfter olika aspekter till varför de vill bedriva fäbodbruk så som kontakten med djuren och naturen, att få följa årstiderna samt för att bevara fäbodbruk. De lyfter också den positiva inverkan fäboden som plats har för väl måendet och hur det bidrar till att hitta ett lugn i vardagen. Gemensamt för alla fäbodbrukarna är att de i någon form har med sig fäbodbruk och haft djur under sin uppväxt. Det finns också en längtan efter ett emotionellt lugn och intresse för naturen. Varför de vill bedriva fäbodbruk motiverar de på olika sätt. Detta avsnitt innefattar rubrikerna Fäboden – det kulturella arvet, Naturen och den moderna människan samt Biologiska mervärden. Avsnittet lyfter citat som exemplifierar drivkrafter och diskuterar dessa från Webers (1983) handlingstypologi.

3.1.1 Fäboden – det kulturella arvet

Att komma in på en fäbodvall kan upplevas som ett steg in i svunnen tid, även om det i högsta grad är en del av även dagens lantbruk. De intervjuade fäbodbrukarna beskriver hur fäbodens praktik är en central del för att bevara den traditionella kunskap som fäbodbruket bygger på. Blålockans fäbodbrukare, som har vuxit upp

med fåbodbruk och planerar att ta över fåboden helt i sinom tid, beskriver en stark vilja i att bevara kunskapen såväl som utmarksbetet på hens fåbod.

Det är väl att så speciellt att, kulturellt, att man hållit på med det så länge så man vill driva det vidare. Och sen att man vuxit upp med det. Det är så trevligt att vara där så man vill fortsätta med det. Sen kanske man inte vill ha turistverksamhet själv då, om det inte finns någon i ens närhet som vill hålla på. [...] Sen skulle det vara fruktansvärt tråkigt om det [fåbodbruk] ska försvinna, just med kunskap. Folk vet ju knappt idag vad vi gjorde för 150 år sedan. Så det är väl det som är det viktiga. Nu när det har varit och betat djur där i minst 400 år så är det ju inte så svårt att se till att det fortfarande finns djur som är där och betar.

Blåklockans fåbodbrukare upplever inte att det är svårt att se till att fåboden är fortsatt i bruk, hen kan ta med korna till hemgården och har själv gått på lantbruksskola. Hen har alltså resurser i form av både djur, plats för djuren under resterande delen av året samt kunskap för att uppleva att fåbodbruket inte är utmanande. Resonemanget ovan kan definieras som en värderationell handling, där fåbodbrukaren tycker att det är viktigt att ha fortsatt utmarksbete på platsen för att det varit i bruk så pass länge och därmed ser det som sin plikt och skyldighet att fortsätta driften då det är det som hen anser vara moraliskt rätt.

Dalsippans fåbodbrukare beskriver att relationen man får till djuren är speciell och fin, eftersom man är så nära dem får man ett speciellt band. Även Liljeåsens- och Blåklockans fåbodbrukare vittnar om den nära relation de har till sina djur och speciellt efter somrarna på fåboden. Dalsippans fåbodbrukare säger att samtalet med djuren, hur de kommer hem om kvällen med lockrop, att det är en speciell känsla som bidrar till viljan att bedriva fåbodbruk.

Det finns många dimensioner, men samtalet med djuren. Som att de kommer hem på kvällen. Och att man också kan ropa in dom, att dom följer en. Det är så mäktigt.

Att fåbodbrukarna även motiveras av den nära relation de får till sina djur kan identifieras som ett affektuellt handlande, där de drivs av den relation de skapar till sina djur.

Gemensamt för alla informanterna är att deras brukande i stort bygger på ett värderationellt handlande, alltså att de beskriver hur den vidare driften av fåboden bygger på en tanke om att det är moraliskt eller ideologiskt riktigt och viktigt. Resonemang för ett värderationellt handlande är till exempel hur Dalsippans fåbod beskriver att ”Jag känner att man har gjort en kulturgärning och är med och förstår det ” när jag frågar om barnen som besöker fåboden och den tillfredställelse det ger fåbodbrukaren. Eller hur Liljeåsens fåbodbrukare beskriver vikten av att bevara den traditionella kunskapen och föra vidare till andra.

Ja så på den vägen är det. Nu när vi har varit där och fixar till [på fäboden], det är ju från 1800-talet och vi är jätteintresserade av gamla saker. Ja alltså vi fick ju köpa det med alla grejer. Så det har ju varit jätteintressant med den delen.

Liljeåsens fäbodbrukare beskriver ett stort egenintresse för de gamla hjälpmedel som finns kvar på fäboden. De beskriver vidare att de tycker att det är väldigt roligt när de kan använda sig av de gamla redskap som finns på gården och hur historien kan leva vidare genom deras brukande.

Det historiska intresset och vikten av att bevara samt föra vidare traditionell kunskap är någonting alla intervjuade fäbodbrukare tycker är viktigt och en del av varför de vill fortsätta med fäbodbruk. Även om det historiska intresset och vikten av att föra vidare kunskap är någonting som alla fäbodbrukare vittnar vara en viktig drivkraft så tycks det inte vara den huvudsakliga drivkraften.

3.1.2 Naturen och den moderna människan

Någonting som genomsyrar flera av intervjuerna är längtan efter, och viljan, att få en lugnare tillvaro. En lugnare vardag och närmare kontakt till naturen och årstiderna. Samtidigt lyfter fäbodbrukaren från Dalsippans fäbod att det inte bara är en hobby utan ett helårsarbete. Att bedriva fäbodbruk är tidskrävande och arbetet slutar inte för att hösten kommer. Djuren måste ha någonstans att bo resterande del av året, det är tungt arbete och långa dagar. Dalsippans fäbodbrukare påpekar hur fäbodbruket påverkar vardagen.

Det finns ju andra intressen. Men det här är ju inget intresse, det är en livsstil. Så det är väldigt svårt att vara med någon som inte förstår det.

Fäbodbrukarens livsstil passar inte för alla och det krävs en vetskap om och vilja att göra det arbete som ligger bakom för att få allt att gå ihop. Det krävs hängivenhet till fäbodbruket och ett arbete som sträcker sig över hela året för att veckorna under sommaren ska gå att genomföra. Ett handlande som kan identifieras är därmed en typ av värderationellt handlande, där det finns en grundning i det som de anser vara moraliskt rätt. Fäbodbruket i sig är under ett par månader under sommaren, men förberedelser och omhändertagandet av djur är året om. Det krävs även en stor arbetsinsats på fäboden under sommaren. Dalsippans fäbodbrukare beskriver också hur det, trots långa dagar med hårt arbete, finns en tillfredsställelse i arbetet - ”både kroppen och själen mår bra”.

Det som är häftigt är att det aldrig blir någon stress. Alltså man gör alla sakerna, men man gör det väldigt lugnt. När man hade varit där en vecka så var man lugn. Eller man var uppfylld. Valfylld. Och det är det som också är, att man blir stimulerad på rätt nivå. Inte så där som man tror att man vill ha [från sociala medier], utan här blir det verkligen en grundning. Här märks det verkligen att man är tillfreds och att det är det här man behöver som människa. Att man ser

en direkt koppling till sin mat, eller att man krattar här och sen blir det fint. Det blir en direkt koppling till någonting man inte förstår. Att det blir en grundning i hjärnan fortfarande.

Dalsippan vittnar om hur omvärlden och det digitala samhället med ett ständigt inflöde av intryck och stimulans uppfyller en, men att det är en kortvarig typ av stimulans som snarare upplevs ogrundad. Till skillnad från den ogrundade typen av intryck ger arbetet på fåboden en annan typ av stimulans. Som hen uttrycker sig som ”grundning”, vilket bidrar till ett lugn och tillfredsställelse som man inte annars kan hitta. Det mer konkreta arbetet ger en grundning till naturen och ett lugn för själen. Längtan och viljan efter grundning tyder på ett affektuellt handlande, där det finns en hängivenhet och längtan, i detta fall efter ett lugn.

Även fåbodbrukaren från Blåklockans fåbod vittnar om en längtan efter att vara på fåboden som grundar sig i en vilja av att vara i lugnet. Blåklockans fåbod har öppet för besökare under sommaren, men fåbodbrukaren beskriver att det är ingenting hen skulle vilja driva vidare själv på egen hand. Idag är det andra familjemedlemmar som driver själva turistdelen på deras fåbod. Den intervjuade fåbodbrukaren menar att det snarare är en typ av stressmoment, och att hen föredrar att vara på fåbodvallen när turister inte är där.

Liljeåsens fåbodbrukare har haft fåboden sedan fyra år tillbaka. De beskriver att de har besökt en familjemedlems fåbod ofta och fick en längtan efter en egen fåbod. De blev därför väldigt glada när de fick möjlighet att ta över denna fåbod. De beskriver en tillfredsställelse som finns i det konkreta arbetet, men att de fortfarande är i uppstarts fasen. ”Det kommer, skynda långsamt” är svaret de ger om hur de tänker sig kommande somrar på fåboden. De vill att fåboden ska vara en plats för lugn och återhämtning, även om det alltid finns någonting att göra har de inställningen att det får ta den tid det tar. Liljeåsens fåbodbrukare beskriver fåbodens positiva inverkan på välmående. Hen beskriver hur bekanta som varit på besök har vittnat om lugnet de upplever på fåboden. Att de inte har huvudvärk längre. Fåbodbrukaren menar att det finns ett stort värde för välmående att kunna komma till en lugn plats med naturliga ljud i kombination med naturen och djuren. Att det är bra för människans välmående. Liljeåsens fåbodbrukare beskriver att anledningen till att de vill driva fåboden vidare beror på flera saker och att de alla hänger ihop.

Det är ju så mysigt, bara känslan. Och sen att få att man får leva med naturen. Och att man får sitta och filosofera lite. Att det var så här de gjorde förr, hur det var här innan. För det är ju lite så när vi flyttat hem djuren och är där efter och städar och sådant, då är det liksom så här ”men gud vart är djuren”. Alltså det känns tomt. Fåboden är ju inte en fåbod om det inte är djur där.

Djuren, kontakten med naturen och utrymmet för reflektion är tillsammans en del av varför de vill fortsätta bedriva fåbodbruk. ”Allt hänger samman i ett system”. Även detta är ett tydligt exempel på hur det affektuella handlandet styr

fäbodbrukaren, det är ett handlande som styrs av njutning och hängivenhet där känslan av lugn och kontakt med naturen är en typ av motivering. Fäbodbrukarna beskriver hur den tid de spenderar på fäboden bidrar till deras välmående samtidigt som fäbodens historia intresserar dem.

3.1.3 Biologiska mervärden

Dalsippans fäbodbrukare säger att det som huvudsakligen driver hen i att fortsätta med fäbodriften är av biologiska skäl. Att få följa årstiderna men också se en ökning av biologisk mångfald kring fäboden. Hen beskriver också hur det är intressant att kunna se samband i naturen.

Så det finns många dimensioner, men fram för allt ekosystemtjänsterna, det är häftigt alltså att se. Och lika när det var så tort 2018. Det var det året som vi fick vattenbrist i Sverige. Och lika betet brändes upp. Då var det grönt på fäboden. Det var jättefint gräs. Att man får upp ögonen för varför. Lika vi hade, jag tänker på vikten av vatten. Vi har ju källor, som kommer upp lite längre nedanför oss [vid fäbodvallen]. Men vi har en brunn vid fäboden. Då var det ett år som de hade avverkning uppe i skogen där källan har sitt ursprung. Då såg man det i våra brunnar [att det gav en brist på vatten]. Också hur avverkning av skog påverkar [tillgången till vatten]. Så det är mycket i det. Olika samband, det blir direktverkan som man inte tänker på. [...] Och för att bevara floran, biotoper som uppstår i skogen.

Att se olika typer av flora och fauna, se hur landskapet förändrats av fritt bete och minska ett biologiskt avtryck är någonting som Dalsippans fäbodbrukare lyfter upp som drivkraft för fäbodriften. Det naturliga sambandet, som hen beskriver i citatet ovan, är någonting som hen tycker är intressant och viktigt att få upp ögonen för.

Även Liljeåsens fäbodbrukare beskriver hur kontakten med naturen och att vara en del av det biologiska kretsloppet är en del av varför de vill bedriva fäbodbruk.

Nej men det är ju också med den biologiska mångfalden, kretsloppet och att man faktiskt, som från fåren du kan ju liksom använda ullen och göra så många saker av det. Klädesplagg och allt möjligt. Det är ju oändligt skulle jag säga.

Fäbodbrukarna beskriver hur den biologiska mångfalden i naturen men också de kretslopp som de själva är en del av är viktiga komponenter av vad fäbodbruket är för dem. Handlingen, att bedriva fäbodbruk för att vara en del av kretsloppet och gynna den biologiska mångfalden, kan definieras dels som en målrationell handling, där betet av fåren kring fäboden gynnar den biologiska mångfalden, dels som en affektuell handling, där fäbodriften motiveras av en hängivenhet.

3.2 Reproduktion av kunskap

Det finns en rad olika traditioner och hantverk kopplade till fäbodbruk, så som förädling av mjölk, kulning och timring. Hur fäbodens praktik ska föras vidare till kommande generationer är en viktig del i fäbodbrukets fortlevnad och framtid. Samtliga intervjuade fäbodbrukare har haft kontakt med fäbodbruk under sin uppväxt och har ett intresse för att lära sig så mycket som möjligt om fäbodbruk.

3.2.1 Kunskapsöverföring och vikten av samverkan

Det finns en rad olika kurser relaterade till fäbodbruk, så som i förädling av mjölk, kulning och andra hantverkstraditioner (Tunón & Bele 2019; Eriksson 2013). Dalsippans fäbodbrukare anser att det är viktigt att kunna föra kunskapen vidare och har ambitioner om att ha kurser i fäbodbruk och mjölkhantering. Hen har tidigare gått en del kurser kopplat till fäbodbruk och djurhantering.

I alla fall när det gäller ost och mjölkförädling, de fäbodprodukter man kan göra då. Och sen har jag gått kurs i hur man tar hand om får. Men ingenting om kor. Dom har jag fått klara av själv då. Sen har jag några mentorer och så där då som jag kan ringa och fråga om det skulle uppstå grejer. Sen har jag grundkurs hemifrån om hur man tar hand om djur. Och har haft häst förut. Har man haft med många lantbruksdjur att göra så är det helt okej. Kor och hästar är mer lika än man tror. [...] Jag har ju haft fantasier med egna kurser på olika sätt. Både att bara vara där, meditation och åt det hållet, men också att öppna upp för den här sortens liv. Att det kan bli en väg in [till fäbodbruket]. Men också rena kunskapskurser.

Dalsippans fäbodbrukare beskriver hur hen i framtiden även skulle vilja ha egna kurser kopplade till fäbodbruk och ”öppna upp för den här sortens liv”. Det tyder på ett målrationellt handlande, där fäbodbrukaren vill inspirera andra att bedriva fäbodbruk och sprida kunskapen hen bisitter om fäbodbruk vidare.

Liljeåsens fäbodbrukare har likt Dalsippans fäbodbrukare mentorer de kan ringa om de skulle behöva hjälp.

Vi har varit runt till olika fäbodbrukare här i trakten, för det är ju väldigt tätt. Sett lite hur dom gör, hur dom har byggt upp det och lite hur vi vill göra det. [...] Jag har ju haft djur sen jag var liten och sen har jag väl haft kontakt med folk som har varit som mina mentorer sen jag har skaffat får. Så då liksom, har det varit minsta lilla fråga så har ju dom svarat. Och kommit om jag har behövt hjälp med någonting. Sen har jag väl varit medlem i en får-förening och där har man ju hjälpt varandra mycket och så.

Mentorskap och olika typer av kontakter har visat sig vara en stor del av hur kunskap reproduceras. Samverkan av olika slag är ett tydligt tema som kan urskiljas i sammanhang av kunskapsöverföring. Vikten av att kunna skapa kontakter blir därmed viktig. Det finns sammanhang för att detta, så som fäbodstämmer vilka hålls av förbundet svensk fäbodkultur och utmarksbruk samt genom digitala kanaler

och olika typer av kurser. Även om det finns olika typer av sammanhang och arenor för att både ta del av kunskap och skapa kontakter kan detta identifieras som en svårighet. När vikten av kontakter och samverkan blir viktigt är det också viktigt att med enkelhet kunna skapa nya kontakter. Alla de intervjuade fåbodbrukarna har sedan tidigare erfarenhet av fåbodbruk och samtliga har även vuxit upp med någon typ av fåbodbruk. Att skapa kontakter på en arena som är någorlunda bekant kanske därför inte är en utmaning för de intervjuade fåbodbrukarna, men det skulle kunna vara för någon som vill starta upp driften på en fåbod utan tidigare erfarenhet.

Även kunskap och vana av att hantera djur sedan unga åldrar genomsyrar alla fåbodbrukarna. Det framgår också i intervjuerna att fåbodbrukare i allmänhet har god kontakt med varandra och kan rådfråga varandra när det behövs. Liljeåsens fåbodbrukare, som inte varit aktiva så länge beskriver också hur de vill lära sig så mycket som möjligt. De har deltagit på fåbodriksstämma för att kunna ta del av andras berättelser, upplevelser och tips. Det finns alltså en tydlig samverkan, där vikten av kontaktnät är viktig.

När jag frågar om kulning svarar Dalsippans fåbodbrukare att hen inte gått kurs i kulning men att hen kan detta sen innan. Liljeåsens fåbodbrukare har gått en kulningskurs men menar att det är svårt att få till och föredrar därför att använda sig av andra typer av lockrop, som till exempel näverlur eller kohorn.

Över lag går det att urskilja ett stort historiskt intresse hos alla fåbodbrukarna. Det kan ta uttryck i hur de vill ha en fortsatt fåboddrift för att bevara ett kulturarv, både i att ha djur på fritt bete men det tar sig också uttryck i hur det finns ett intresse av att använda gamla verktyg som finns på fåboden. Blåklockans fåbodbrukare beskriver hur det är viktigt att kunna bevara kunskap så som att handmjölka kor och ysta på traditionellt sätt.

Ja att man vuxit upp med det. Men jag är ju intresserad av lantbruk och sådär va, så det är ju kul med det här historiska. När man träffar lantbrukare idag är det ju inte så många som vet hur man handmjölkar kor idag till exempel.

Hen menar också att det är många som ystar ost men att de egentligen inte riktigt vet hur man ska göra. Även fast det på ett sätt är kul att det finns ett intresse, menar hen att det finns en vikt i att bevara ”det traditionella sättet”, så att kunskapen inte försvinner. Blåklockans fåbodbrukare beskriver också hur hen vill lära sig så mycket om fåbodbruk som möjligt, främst då det är ett personligt intresse men också för att kunna berätta och föra kunskapen vidare och då kunna känna sig trygg i att det hen berättar ”stämmer”. Även om hen inte beskriver sig själv som en ”turistfåbodbrukare” och inte har ett intresse att föra den delen av det nuvarande fåboddriften vidare när hen tar över helt. Blåklockans fåbodbrukares starka vilja att lära sig så mycket som möjligt om fåbodbruk, både av eget intresse samt för att

kunna föra kunskapen vidare, tyder på ett målrationalt handlande. Hen vill besitta och sedan kunna föra kunskapen vidare i ett sätt att bevara kunskapen. Hen beskriver ”Det är fruktansvärt tråkigt om det ska försvinna, just med kunskapen”.

Även Liljeåsens fäbod beskriver hur de använder sig av olika gamla verktyg de hittat på fäboden, samt kohorn eller näverlur för att locka in fåren om kvällen. De beskriver att de har en vilja av att lära sig så mycket som möjligt, och eventuellt kunna öppna upp fäboden för turister i framtiden. För att introducera ett annat sätt att leva. Även Dalsippans fäbodbrukare är inne på samma banor. Båda fäbodbrukarna beskriver att om de skulle vilja ta emot gäster till fäboden skulle det snarare vara i form av kurstillfällen under flera dagar än att ha det öppet för besökare med caféverksamhet eller liknande. Att i stället ha grupper som de kan lägga mer tid på och då kunna förklara vad det är de gör och ge en närmare introduktion till fäbodbruk, vilket kan vara en del i att föra kunskapen vidare.

3.3 Fäbodbrukets framtid

Alla fäbodbrukarna ser positivt på fäbodbrukets framtid. De lyfter alla det finns en trend i samhället för ett ökat intresse för odling, självhushållning och livet med en liten gård med några djur. Blåklockans fäbodbrukare menar att alla förutsättningar finns för ett fortsatt och växande intresse för fäbodbruk. Flera av fäbodbrukarna menar också att fäbodbruket och det konkreta arbetet kring fäbodbruket bidrar till ökat välmående och lugn i vardagen. De lyfter den stressade vardag och ständiga inflöde av intryck vilket påverkar många negativt och hur fäbodbruket kan vara en lösning för ett förbättrat välmående. Samtidigt som fäbodbruket i månt och mycket också innebär långa och tunga dagar.

3.3.1 Utmaningar

Som tidigare nämnt, identifierar fäbodbrukarna olika svårigheter med att ha så pass få djur året om, och då i huvudsak när man har några kor. Då behovet av till exempel traktor snabbt ökar, vilket blir väldigt kostsamt medan inkomsterna inte ökar nämnvärt.

Blåklockans fäbodbrukare identifierar de två största utmaningarna som är att nå ut till de som är unga samt hur det kan vara utmanande att bedriva ett så pass småskalig djurhållning under resterande delen av året. Hen menar att det kan vara svårt att vilja satsa på någonting så småskaligt. ”Men sen är det ju livet med att ha några kor och så där, det är ju lite svårt.” Även Dalsippans fäbod lyfter svårigheten i att bara ha några få djur, och då fram för allt kor.

Sen tror jag kor kanske är svåra. Jag ser ju det nu, gödsel, och det är tungt att hålla på med, fast jag bara har två [kor]. Det blir blött och tungt. Och behovet av traktor kommer rätt så snabbt när man har kor.

Både Dalsippans fåbodbrukare och Blåklockans fåbodbrukare lyfter upp att det skulle vara bra om det skulle vara enklare att låna kor under sommaren som en lösning. Blåklockans fåbodbrukare lyfter också att det är svårt att låna just fjällkor.

Om man får tag i någon som vill låna ut kor är det ju SRB eller lågland. Men om man kan sträcka sig dit kan man ju låna kor om man inte ska ha kor resten av året.

En annan möjlighet skulle vara om det fanns möjlighet att ha sina kor på en annan gård, att det kanske skulle kunna öppna upp möjligheten för fler att bedriva fåbodbruk med kor på fritt bete.

Både Blåklockans- och Dalsippans fåbodbrukare lyfter skillnaden som finns i den status som fåbodbruk har i Sverige i förhållande till andra länder, och då i huvudsak länderna kring Alperna. De menar att det i länderna kring Alperna får de mer stöd från det lokala styret, att det finns större tillgång på bönder som är villiga att låna ut kor under sommaren och att produkterna har högre status. De lyfter också möjligheten till att kunna ta betalt för produkterna de producerar på fåboden. Produkterna; Oavsett om det är kött, ost, smör eller mese, är dyrare än vad konsumenter generellt är vana vid. Dalsippans fåbodbrukare beskriver att det är viktigt att fåbodbrukare vågar ta betalt för sina produkter, då det ligger många timmar av arbete bakom. Hen menar därför att produkterna ska ses som ”lyxkonsumtion”. Hen lyfter även att det är en helt annan typ av smak än på annat kött. Tunón och Bele (2019) beskriver att det blir en annan typ av smak och enzymsammansättning i köttet som ett resultat av att djuret har gått på fritt bete under sommaren.

Någonting som flera av fåbodbrukarna nämner som utmanande är fåbodstödet som sedan i år ska sökas för en femårsperiod, då det tidigare har varit för ett år. Dalsippans fåbodbrukare lyfter denna utmaning och menar att det kan vara svårt att veta om de kan driva fåboden i fem år till - det är omöjligt att förutspå framtida förhinder.

Ja och sen är det många som känner att om jag får 45 tusen varje år, och sen slutar man det femte året då är det rätt så mycket pengar som ska betalas tillbaka. Om man inte har rätt anledning att sluta. Så därför behöver man vara rätt trygg i sitt beslut, som nu okej, men då kan ju inte jag dels göra av med så mycket pengar. Och spara, ifall att. Och hur länge ska jag spara dem? Av rädsla. Det blir ju jättesvårt till slut [...]. Så det kan jag väl känna är en väldig otrygghet. Samtidigt som det blir en trygghet när man väl får pengarna. Eller en förutsättning. För att göra det över huvud taget [bedriva fåbodbruk]. För jag hade inte haft råd att göra det om jag inte hade haft bidraget heller.

Oron kan också återfinnas i Liljeåsen fåbodbrukare. De beskriver att de valt att inte söka fåbodstödet över huvud taget, även fast de vet att de skulle kunna. De menar att de är rädda för att de skulle fylla i ansökning fel och därmed bli återbetalningsskyldig. De lyfter också att det generellt kan vara svårt att åta sig fåbodbruk för fem år. ”Det kan ju vara så att man inte har möjlighet att fortsätta driva fåboden i fem år på grund av ålder eller andra faktorer så som sjukdom eller bortfall av djur”.

Hur fåbodbrukarna upplever stöd från kommunen och länsstyrelsen skiljer sig lite åt. Alla fåbodbrukarna är överens om att de får ett bra stöd från länsstyrelsen, men de är i huvudsak en fåbodbrukare som upplever att hen får väldigt dåligt stöd från kommunen. Kommunerna är de som är ansvariga för provtagning av vattnet vid fåboden och de som ser till att livsmedelshanteringen går rätt till samt ger tillstånd för försäljning av livsmedel. En av fåbodbrukarna upplever att kommunerna i Dalarna skiljer sig åt hur de ser på fåbodbruket och i huvudsak mjölkhantering. Det är en kommun som sticker ut i att de har striktare regleringar kring hur mjölken får hanteras, vilket är svårt att följa i en fåbodmiljö. Det som fåbodbrukaren reagerar på är att regleringen skiljer sig så pass mycket mellan kommunen i fråga och ”grannkommunen”. Kommunen i fråga har striktare regleringar kring mjölkhantering och mejeriprodukter vilket gör det svårt att kunna sälja fåbodprodukterna vidare.

3.3.2 Möjligheter

Som tidigare avsnitt lyfter, så finns det många olika möjligheter för att tillgå kunskap kopplat till fåbodbruk i form av både kurser och organisationer - vilket är en del i att möjliggöra för fåbodbrukets fortlevnad och framtid. Blåklockans fåbodbrukare lyfter förutsättningarna för ett fortsatt fåbodbruk på följande vis:

Jag tror det finns ett intresse i alla fall. Det gör det väl. Sen tror jag det kommer bli, jag menar det finns ju så pass många organisationer och grejer runtomkring. Det och mycket folk. Sen är det väl svårt med unga, att få in riktigt unga. Jag och min sambo lär väl ha varit dom yngsta som funnits, nu i alla fall. Men sen, jag menar organisationerna finns ju där, kunskapen, att kunna få kunskapen finns ju. Och sen finns det ju ekonomi med bidrag och grejer. Men sen är det ju livet med att ha några kor och sådär, det är ju lite svårt.

Samtliga fåbodbrukare lyfter också att de ser ett ökat intresse för en annan typ av livsstil som en möjlighet för ett fortsatt fåbodbruk. Att kunna hitta till ett lugnare sammanhang. På individuell nivå lyfter till exempel Dalsippans fåbodbrukare hur fåbodbrukandet har öppnat hens ögon för hur man kan leva på ett annat sätt.

Ja men jag tror att framtiden är fåbodbruk, fortfarande. Det är fler och fler som upptäcker det. Jag märker det också nu då att fler och fler, bara det här att man skaffar sig eller köper ett fåbodställe, att man uppskattar det. Jag tror att det är många då som kanske skaffar sig några få

[djur] [...]. Jag känner att jag mår bra i själen. Jag vill minska på mina inkomster, jag vill minska på mina utgifter, jag vill minska på livets omfång. Generellt. Jag skulle kunna bo där hela tiden. Egentligen. Alltså på det sättet. Och hitta en nivå, minska stressen. Och också inspirera till flera att göra det. [...]. Ja men minska mitt eget [fossila] avtryck. Man faller in i konsumtionsmönster, jag skulle vilja ha mer kontroll på det.

Dalsippans fäbodbrukare lyfter upp hur fäbodbruket är en del av en mer självförsörjande livsstil där det finns möjlighet att leva hållbart. Hen lyfter även här hur det är bra för den egna psykiska hälsan att leva i ett ”mindre sammanhang” som man som individ har mer kontroll över. Även Liljeåsens fäbodbrukare lyfter fäbodlivets positiva inverkan på psykisk hälsa som en stor drivkraft för ett ökat intresse i fäbodbruket. Att personer behöver hitta tillbaka till lugnet i vardagen och den positiva inverkan som de upplever att vara på fäboden, med det konkreta arbetet i kombination med en kontakt till naturen och djuren.

Jag tror att fäbodarna har en ljus framtid. För det är ju många som har hittat tillbaka till det här med att börja odla och man tänker liksom att vad som helst kan hända i världen alltså odlingsintresset har börjat. Jag tror att fler och fler kommer komma tillbaka till det här att leva lite som man gjorde förr. Om man, ja att man skötte, fick klara sig själv. [...] Och sen att folk behöver det här att komma tillbaka till lugnet och stressa mindre.

Liljeåsens fäbodbrukare lyfter också hur omvärlden påverkar individens sätt att resonera. Inte bara att det finns ett konstant flöde av information och stress som påverkar individens hälsa, men också världsläget i stort. Där de tror att det kommer finnas ett ökat intresse i att bli mer självförsörjande och veta att man klarar sig om det skulle hända någonting och ser hur fäbodbruket kan vara en del av detta.

Dalsippans fäbodbrukare nämner också nomineringen av fäbodbruk och dess seder till UNESCOs lista över immateriellt kulturarv som en stor möjlighet, då det kan påverka och öka statusen på det svenska fäbodbruket. Både öka statusen för försäljning av produkter och att det kan generera större tyngd i diskussioner med makthavare eller beslutsfattare. ”Nej men för det är ju häftigt, om det skulle slå igen. Då finns det ju möjlighet att göra ännu mera”.

Slutsats

Efter samtal med fåbodbrukarna går det att dra slutsatsen att fåbodbruket är viktigt för fåbodbrukarna som individer och någonting de lägger mycket tid och kraft på. Sommarhalvåret på fåbodvallen fungerar också som en tid där fåbodbrukarna får en närmare relation till sina djur. De huvudsakliga drivkrafter som har identifierats är viljan att öka den biologiska mångfalden samt drivkraften av att vilja komma närmare naturen och att vara en del av ”det naturliga kretsloppet”. Även viljan att bevara historia och traditionell kunskap har varit avgörande faktorer, men har utifrån de intervjuade fåbodbrukarnas utsagor antagits vara av något mindre betydelse. Fåbodbrukarna beskriver att fåboden fungerar som ett andrum i vardagen och bidrar till ett förbättrat mående, det vill säga att fåboden har en positiv inverkan på den psykiska hälsan. De lyfter fram hur fåboden kan fungera som en motpol till det moderna samhället, där det konkreta arbetet och synliga resultatet ger både en grundning till både naturen och rent själsligt.

Fåbodbrukarna har alla haft kontakt med fåbodbruk sedan barnsben och har vuxit upp med olika sorters djur. Trots att de har vana av att hantera olika djur sedan tidigare har flera av dem gått på olika typer av fåbod relaterade kurser, så som osttillverkning, kulningskurs och fårhantering. En av fåbodbrukarna har gått på lantbruksskola och har på grund av det fått med sig kunskap och erfarenheter för att hantera djur. Alla fåbodbrukarna beskriver att de tycker att det är viktigt att kunskapen om fåbodbruk förs vidare och både Dalsippans fåbodbrukare och Liljeåsens fåbodbrukare har visioner om att i framtiden kunna bedriva olika typer av kursverksamhet. Kunskapen om fåbodbruk reproduceras i stor utsträckning genom olika typer av nätverk, där kontakter med andra fåbodbrukare eller andra mentorer beskrivs som en viktig del i hur kunskap reproduceras. Även andra typer av sammanhang som fåbodstämmer eller lokala muséer kan ha en del i bevarandet och spridandet av kunskap. Blåklockans fåbodbrukare lyfter även upp de organisationer som finns kopplade till fåbodbruk, där kunskap finns att hämta för de som är intresserade.

Det finns en del utmaningar för fåbodbruket, dels att det kan vara svårt att ta betalt för de produkter som genereras, dels hur den nya CAP-perioden har gjort att miljöersättningar söks för femårsperioder och inte längre för ett år i taget.

Fäbodbrukarna har olika inställning för hur det kommer påverka dem personligen, men är överens om att det i stort kan identifieras som en utmaning. Det kan vara svårt att åta sig arbete för hela perioden utan kan i stället bygga upp en rädsla för att använda sig av pengarna från miljöstödet. En annan utmaning som lyfts fram är hur man ska nå ut till riktigt unga personer. Blåklockans fäbodbrukare, som själv är en av de yngsta fäbodbrukarna, menar att det är detta som är det svåraste. Att väcka ett intresse hos de som är unga. Samtidigt lyfter hen också fram att alla förutsättningar för fortsatt fäbodbruk finns, i form av kunskap, organisationer och ekonomiskt stöd.

Fäbodbrukarna lyfter att det finns många möjligheter, kunskapen finns tillgänglig för de som är intresserade av den och det finns många sätt som samverkan kring fäbodbruk i stort och djurskötsel i synnerhet kan utvecklas inom. De menar också att nomineringen av fäbodbruk som immateriellt kulturarv hos UNESCO kan komma att påverka fäbodbrukets ställning. Både Dalsippans fäbodbrukare och Liljeåsens fäbodbrukare lyfter också upp den positiva effekt som fäboden som plats har på välmåendet. De menar att det konkreta arbetet och den tillfredsställelse som arbetet på en fäbod genererar är bra för människan och tror att det kan vara bra om kunskapen når ut till fler. Sammanfattningsvis menar fäbodbrukarna att fäbodbruket har en ljus framtid, där de tycker sig se ett växande intresse för självförsörjning och småbruk, där fäbodbruket utgör en del av detta.

För fortsatta studier inom ämnet finns det andra delar av fäbodbruket som skulle kunna undersökas närmare. Både politiska processer som påverkar fäbodbruk, hur den svenska fäbodens status påverkas av den eventuella UNESCO certifieringen som immateriellt kulturarv eller hur fäbodens produkter ställer sig på den svenska marknaden. Det finns även möjlighet för fortsatta studier kring generations- och ägarskiften inom fäbodbruket, där undersökningar på hela Sverige skulle kunna vara av intresse.

Referenser

- Biodiverse. (2021). *Tema – genetisk mångfald*. [faktablad]. Uppsala: Centrum för Biologisk mångfald.
https://www.biodiverse.se/app/uploads/2021/03/Biodiverse_1_21_210222_low.pdf [2023-04-24]
- Bryman, A. (2002). *Kvalitativa intervjuer. I: Samhällsvetenskapliga metoder*.
- Creswell, J.W. & Creswell, J.D. (2018). *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Fifth edition. Los Angeles: SAGE.
- Engdahl, O. och Larsson. B. (2006). *Sociologiska perspektiv. Aktörer som handlar. Upplaga 1:3. Studentlitteratur*.
- Inglis, D. & Thorpe, C. (2019). *An invitation to social theory*. Second edition. Cambridge, UK ; Medford, MA: Polity Press.
- Jordbruksverket. (u.å.). *Miljöersättningar för fäbodbruk 2023*. [informationstext]
<https://jordbruksverket.se/stod/jordbruk-tradgard-och-rennaring/jordbruksmark/fabodar> [2023-04-24].
- Länsstyrelsen Dalarna. (2022). *Fäbodveckan – fäbodkultur i teori och praktik*. [text].
<https://www.lansstyrelsen.se/dalarna/om-oss/nyheter-och-press/aktuella-nyheter/nyheter---dalarna/2022-06-07-fabodveckan---fabodkultur-i-teori-och-praktik.html> [2023-05-17]
- Morell, M. (2001). *Jordbruket i industrisamhället, 1870-1945*. Stockholm: Natur och Kultur/LTs förlag i samarbete med Nordiska museets förlag och Stiftelsen Lagersberg. (Svenska jordbrukets historia; bd. 4).
- Regeringskansliet, R. (2023). *Sverige nominerar fäbodbruk till Unescos lista över immateriellt kulturarv*. Regeringskansliet. [Text].
<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2023/03/sverige-nominerar-fabodbruk-till-unescos-lista-over-immateriellt-kulturarv/> [2023-04-04].
- Riksantikvarieämbetet. (u.å.) *Biologiskt kulturarv*.
<https://www.raa.se/kulturarv/landskap/biologiskt-kulturarv/> [2023-05-24]

Tunón, H. och. Bele, B. (2019). *Fäboden – Naturen, kulturen och kulturlandskapet*.
CBM:s skriftserie 109. Stibo Graphic A/S.

(2017). *God forsknings sed*. Stockholm, Vetenskapsrådet.
https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1555332112063/God-forsknings-sed_VR_2017.pdf [2023-04-24].

Tack

Först och främst vill jag tacka de fäbodbrukare jag fått träffa och tala med, era tankar och upplevelser är det som ligger till grund för min uppsats. Tack för fina samtal som ökat mitt intresse för fäbodbruk. Jag skulle också vilja ägna ett stort tack till min handlare Hannes, för att han under uppsatsen gång hjälpt mig att stöta och blöta olika tankar och idéer.

Appendix 1

Vilka drivkrafter motiverar fäbodbrukarna att fortsätta fäbodbruket?

Vilka sociala- och ekologiska mervärden tillsätts fäbodbruk?

Hur hittade ni/blev introducerade till fäbodbruk?

Familj/förening...

Berätta om er fäbod!

Vart ligger den och vilken typ av fäbodbruk har ni? (djur, ystning, bete...)

Drivs fäboden av en förening?

Har ni egna djur eller lånar/hyr ni?

Hur kommer det sig att ni driver fäboden vidare?

Varför tycker du att det är viktigt att bedriva fäbodbruk?

På vilket sätt reproduceras kunskap om kulturhistoriskt lantbruksmetoder?

Har ni gått någon kurs i fäbodbruk?

Håller ni i kurser/rundvisningar på fäbodbruk?

Hur tänker du kring att förmedla/föra vidare kunskap om fäbodbruk?

Vart lärde du dig om fäbodbruk? (göra ost, ta hand om djuren...)

Har ni öppet under somrarna för turister? Varför/varför inte?

Vilka är det som kommer hit?

Hur ser fäbodbrukare på fäbodbrukets framtid och förnygring?

Varför vill du driva vidare fäboden?

Vad skulle du säga är den största utmaningen för er här?

Är du på något annat sätt aktiv/organiserat dig med andra fäbodbrukare?

Vilket typ av stöd tycker du att du får från myndigheter/kommunen?

Bidrag/annat ekonomiskt stöd?

Hur ser du på fäbodbrukets framtid?

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.